

VILNIAUS UNIVERSITETAS

AUŠRA RAZGŪNĖ

**DARBO PAJAMŲ DALIS NUO NACIONALINIŲ PAJAMŲ IR JAI DARANTYS
ĮTAKĄ VEIKSNIAI BALTIJOS ŠALYSE**

**Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Vilnius, 2016

Disertacija rengta 2012–2016 metais Vilniaus universitete.

Moksliniai vadovai:

– prof. dr. Romas Lazutka (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S), nuo 2013-04-26 iki 2016-09-30.

– prof. habil. dr. Povilas Gylys (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S), nuo 2012-10-01 iki 2013-04-25.

Mokslinis konsultantas – prof. dr. Jonas Martinavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Ekonomikos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas – prof. dr. Algirdas Miškinis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

Nariai:

prof. dr. Dusan Soltes (Comenius universitetas Bratislavoje, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

prof. dr. Teodoras Medaiskis (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

prof. dr. Gediminas Černiauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

doc. dr. Algirdas Bartkus (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, ekonomika – 04 S).

Disertacija bus ginama viešame Ekonomikos mokslo krypties tarybos posėdyje 2016 m. rugsėjo. 9 d. 10 val. Ekonomikos fakulteto 403 auditorijoje.

Adresas: Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2016 m. rugpjūčio 9 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir Vilniaus universiteto interneto svetainėje adresu: www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRAUKA

Temos aktualumas ir ištyrimas

Pajamų pasiskirstymas yra plačiai politikų, mokslininkų ir visuomenėje diskutuojama tema. Per pastaruosius kelis dešimtmečius buvo atlikta nemažai mokslinių tyrimų, analizuojančių atotrūkį tarp turtingųjų ir vargšų, kvalifikuotų ir nekvalifikuotų darbuotojų. Individų ir namų ūkių pajamų nelygybė sukėlė didelį mokslininkų susidomėjimą.

Tačiau kitas svarbus pajamų nelygybės aspektas mokslininkų buvo primirštas iki praėjusio šimtmečio paskutiniojo dešimtmečio. Funkcinis pajamų pasiskirstymas, kuris tiria sukurtos ekonominės vertės pasiskirstymą tarp pagrindinių gamybos veiksnių – darbo ir kapitalo, buvo palyginti mažai tirtas mokslinėje literatūroje. Tai gana keista, nes funkcinis pajamų pasiskirstymas atskleidžia darbdavių ir darbuotojų santykius makro lygmeniu, tai yra parodo, kaip jie tarpusavyje pasidalija nacionalines pajamas.

Darbo ir kapitalo pajamų ryšys daro poveikį daugeliui ekonominių ir socialinių aspektų. Pasak Rodriguez ir Jayadev (2010), pajamų pasiskirstymo tarp darbo ir kapitalo tendencijų suvokimas leidžia įvertinti visos ekonomikos dinamiką. Funkcinio pajamų pasiskirstymo pokyčiai gali sukelti didelių makroekonominių padarinių, nes jie turi įtakos nacionaliniams augimo tempams, visuminei paklausai ir kitiems svarbiems veiksniams. Kita vertus, funkcinis pajamų pasiskirstymas taip pat gali turėti įtakos ir individams per pokyčius jų atlyginimams ir įsidarbinimo galimybėms. Pavyzdžiui, jei didžioji pelno dalis iš didėjančių užsienio investicijų ir darbo našumo atitenka užsienio kapitalo savininkams, pragyvenimo lygis šalyje gali vystytis daug lėčiau, nei tikėtasi, ir darbo užmokestis nekilti (Decreuse ir Maarek, 2007).

Kita vertus, Dauley ir Garcia-Penalosa (2007) manymu, darbo pajamų dalies nuo nacionalinių pajamų (toliau – darbo pajamų dalis) pokyčiai reikšmingai veikia GINI rodiklius, kurie savo ruožtu signalizuoja apie didėjančią pajamų pasiskirstymo tarp namų ūkių nelygybę. Funkcinis pajamų pasiskirstymas yra traktuojamas kaip viena iš pagrindinių pajamų nelygybės sudedamųjų dalių ir Dauley ir Garcia-Penalosa (2007), Guscina (2006), Checchi ir Garcia-Penalosa (2009) darbuose.

Nors funkcinio pajamų pasiskirstymo svarba akivaizdi, šis makroekonominis pajamų pasiskirstymo aspektas ilgą laiką buvo aiškinamas remiantis tik teorinėmis prielaidomis, kad nacionalinių pajamų darbo ir kapitalo veiksnių dalys ilguoju laikotarpiu yra stabilios, ir visai neseniai atsirado pakankamai empirinių duomenų, kurie leido pagrįstai kvestionuoti darbo pajamų dalies stabilumą ilguoju laikotarpiu.

Atsiradus pakankamam duomenų masyvui, kuris leidžia tirti pajamų pasiskirstymą tarp darbo ir kapitalo, keletas autorių pristatė empirinius rezultatus, rodančius pasaulinę darbo pajamų dalies mažėjimo tendenciją, kuri yra ypač ryški kontinentinėje Europoje (Blanchard, 1997; Berthold, Fehn, Thode, 1999; Rodriguez, Jayadev, 2010; EC, 2007; Giovannoni, 2008). Viena iš ryškiausių pastarojo meto publikacijų šia tematika buvo Piketty (2014) knyga, kurioje analizuojamas kapitalas ir pajamų nelygybė. Piketty (2014) teigia, kad kapitalo pajamų grąža didėja greičiau negu pati ekonomika, todėl kapitalo savininkų turtas didėja greičiau ir jie gali sukaupti daugiau turto nei kiti ekonomikos dalyviai. Ši išvada pabrėžė pajamų pasiskirstymo tarp darbo ir kapitalo pokyčių svarbą.

Empirinių duomenų prieinamumas paskatino mokslininkus studijuoti ne tik darbo ir kapitalo pajamų dalių nuo nacionalinių pajamų dinamiką, bet ir ieškoti veiksnių, sukeliančių ilgalaikius svyravimus (Bertolila, Saint-Paul, 2003; Bertoli, Farina, 2007; Diwan, 2001; Giovannoni, 2008; Guscina, 2006; Harrison, 2005; Rodic, 1998; Slaughter, Swagel 1997; Stockhammer, 2009). Be kita ko, buvo mėginama paaiškinti ir darbo bei kapitalo pajamų pasiskirstymo poveikį visuminei paklausai ir jos sudedamosioms dalims bei mokestinei bazei, kuri gali turėti didelių politinių padarinių (Stockhammer, Hein, Grafl, 2007; Hein, Vogel, 2007; Stockhammer, Onaran, Ederer, 2009; Lavoie, Stockhammer, 2012).

Nepaisant šių mokslininkų pastangų, vis dar trūksta sisteminės analizės aiškinant susiklosčiusią situaciją. Nėra visuotinai pripažįstamos vienos funkcinio pajamų pasiskirstymo teorijos ar unifikuotų darbo ir kapitalo pajamų dalių matavimų. Mokslinėje literatūroje aptariama daugybė veiksnių, tokių kaip antai kapitalui palanki technologinė pažanga, intensyvėjanti globalizacija, menkstančios darbuotojų derybinės galios, besikeičianti pramonės struktūra, ir kiti specifiniai atskiroms šalims būdingi veiksniai, kurie galėjo lemti ilgalaikius darbo ir kapitalo pajamų tendencijų pokyčius pasaulyje.

Daugelyje tyrimų, analizuojančių darbo ir kapitalo pajamų dalių svyravimus bei veiksnius, darančius jiems įtaką, nagrinėjamos šalių grupės, pavyzdžiui, Europos Sąjunga ar Ekonominio Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacija (Stockhammer, 2009; Guscina, 2006; Bertolila, Saint-Paul, 2003; Blanchard, 1997). Tačiau yra bandymų analizuoti funkcinio pajamų pasiskirstymo pokyčius ir tam tikrose šalyse, tokiose kaip antai JAV, Vokietija, Prancūzija, Italija (Poterba, 1997; Stockhammer, Hein, Grafl, 2007; Hein, Vogel, 2007; Torrini, 2005; Piketty 2014). Šie tyrimai dažniausiai apėmė didžiąsias ekonomikas, nepaisant fakto, kad mažose atvirose ekonomikose¹ vykstantys ekonominiai procesai gali skirtis nuo didžiųjų ekonomikų. Stockhammer, Onaran ir Eder (2009) teigimu, mažos ekonomikos gali iš esmės skirtis nuo didžiųjų, nes didesni eksporto ir importo srautai gali lemti ekonomikos perėjimą nuo darbu grindžiamos prie pelnu grindžiamos ekonomikos.

Tyrimo mokslinė problema

Lietuva, Estija ir Latvija išgyveno sparčią restruktūrizaciją persiorientuodamos iš visiškai socialistinių ekonomikų į atviros rinkos ekonomikas, atverdamos sienas ir palikdamos gyventojų pajamas neapsaugotas tarptautinės konkurencijos akivaizdoje.

Daugelis mokslininkų pripažįsta, kad darbo pajamų dalis mažėja visame pasaulyje ir tai kelia didelį susirūpinimą, nes technologijų pažanga, didėjantys užsienio prekybos srautai ir besiplečiančios mobilumo galimybės kapitalo valdytojams suteikia daugiau naudos nei paprastiems darbuotojams. Didėjanti pajamų nelygybė yra artimai susijusi su disponuojamų išteklių kiekiu ir derybinėmis galiomis, todėl ją didina mažėjanti darbo pajamų dalis. Tai rodo darbo pajamų dalies ir jai įtaką darančių ekonominių veiksnių teorinio ir praktinio tyrimo svarbą. Tačiau darbo pajamų dalies tendencijos ir ją veikiantys veiksniai yra retai analizuojami mažose atvirose ekonomikose.

Siekiant užpildyti šią mokslinę spragą, keliamas klausimas: *Ar darbo pajamų dalis nuo nacionalinių pajamų išlieka stabili 20 metų laikotarpiu Baltijos šalyse bei kokie ekonominiai veiksniai veikia darbo pajamų dalis mažose atvirose ekonomikose ir kaip?*

¹ Autorė mažas atviras ekonomikas apibrėžia kaip aktyvius tarptautinės prekybos dalyvius ir šalis, neturinčias įtakos pasauliniam kainų lygiui (Wynne, 2007).

Ši mokslinė problema analizuojama atskleidžiant darbo pajamų dalies tendencijas trijose Baltijos šalyse bei tiriant ekonominius veiksnius, kurie gali daryti įtaką darbo pajamų dalims Lietuvoje, Estijoje ir Latvijoje. Šis tyrimas leis geriau suprasti makroekonominius padarinius, susijusius su darbo pajamų dalies pokyčiais, bei išskirti ekonominius veiksnius, darančius įtaką darbo pajamų dalies tendencijoms mažose atvirose ekonomikose.

Tyrimo objektas

Darbo pajamų dalis nuo nacionalinių pajamų trijose Baltijos šalyse.

Tyrimo tikslas

Išanalizuoti darbo pajamų dalies nuo nacionalinių pajamų pokyčius ir jiems darančius įtaką veiksnius, atskleisti pokyčių makroekonominius padarinius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atlikti sisteminę mokslinės literatūros analizę funkcinio pajamų pasiskirstymo tematika.
2. Išanalizuoti darbo pajamų dalies nuo nacionalinių pajamų svyravimus ir tendencijas pasaulyje.
3. Remiantis mokslinę literatūra identifikuoti galimus ekonominius veiksnius, darančius įtaką darbo pajamų dalies svyravimams.
4. Išanalizuoti darbo pajamų dalies matavimo subtilybes.
5. Identifikuoti darbo pajamų dalies tendencijas Baltijos šalyse.
6. Išanalizuoti pasirinktų ekonominių veiksnių įtaką Baltijos šalių darbo pajamų daliai.
7. Įvertinti makroekonominius padarinius, kylančius iš darbo pajamų dalies svyravimų.

Tyrimo metodologinis pagrindimas

Mokslininkai dažnai naudojami skirtingais paklaidų korekcijos modeliais (angl.: error correction model) atlikdami tyrimus darbo ekonomikos tematika (Kristal, 2010; Serres, Scarpetta, 2002; Hein, Vogel, 2007; Stockhammer, Hein, Grafl, 2007; Berthold, Fehn, Thode, 1999, etc.). Vektorinis paklaidų korekcijos modelis (VECM) yra pagrindinis šioje disertacijoje naudojamas ekonometrinis modelis. Paklaidų korekcijos modeliai (ECM) leidžia tyrėjams atskirti tiriamų veiksnių ilgojo ir trumpojo laikotarpių ryšį, o tai šiam tyrimui suteikia dinamišką aspektą, taip pat ECM modeliai leidžia nustatyti veiksnius, kurie daro įtaką darbo pajamų daliai.

Tyrimo analizuojami duomenys yra surinkti iš kelių statistinių šaltinių. Dauguma statistinių makroekonominių duomenų yra paimta iš „Eurostat“ ir AMECO duomenų bazių, o šešėlinės ekonomikos skaičiavimai sudaryti iš dviejų šaltinių, kurie naudoja tą pačią metodologiją, tai Schneider ir kiti (2010) bei Schneider (2015). Šiam tyrimui atlikti yra naudojamos trijų Baltijos šalių duomenų laiko eilutės su ketvirtiniais duomenimis, apimant 1995Q1–2015Q2 laikotarpį, tačiau kai kurių tiriamų veiksnių duomenų eilutė gali būti trumpesnė.

Tyrimo duomenys apdoroti naudojant statistinės programinės įrangos paketą Eviews. Ekonometrinio modelio patikimumas yra užtikrinamas atliekant modelio stabilumo, normalaus duomenų pasiskirstymo, autokoreliacijos ir homoskedastiškumo testus. Tyrimą taip pat sudaro ilgojo ir trumpojo laikotarpio priešastingumo analizė ir dispersijos skaidymas kiekvienos šalies VECM modeliui.

Ekonometrinė analizė papildo darbo pajamų dalies tendencijų tyrimas, kuris patvirtina mažėjančios darbo pajamų dalies tendenciją visose Baltijos šalyse per pastaruosius dvidešimt metų. Taip pat disertacijoje nagrinėjama darbo pajamų dalies matavimo metodika.

Tyrimo rezultatai apžvelgiami kiekvienoje Baltijos šalyje atskirai ir pateikiamas tiriamų veiksnių poveikio darbo pajamų dalims palyginimas.

Tyrimo apribojimai

Tiriant darbo pajamų dalis Baltijos šalyse pirmiausia susiduriama su šio rodiklio matavimo sunkumais, į kurios galima atsižvelgti, tačiau tik iš dalies, nes tikslaus darbo pajamų dalies matavimo, dėl kurio sutartų mokslininkai, nėra, todėl reikia daryti prielaidą – savarankiškai dirbančiųjų pajamas priskirti prie darbo pajamų.

Kitas atlikto tyrimo apribojimas – duomenų laiko eilutės trumpumas. Pavienių mažų ekonomikų ekonometrinė analizė yra sudėtinga, nes dauguma makroekonominių duomenų yra prieinama tik nuo 1995 metų, o tai analizės laikotarpį sumažina iki 20 metų. Taip pat paminėtini ir keli kiti apribojimai:

- duomenų laiko eilutės gali būti jautrios pasirinktam analizės laikotarpiui;
- gana mažos duomenų imtys ir nenormalus duomenų pasiskirstymas gali eliminuoti analizei reikšmingus rodiklius;
- tyrimo rezultatai yra pagrįsti tik vidutiniu (20 metų) laikotarpiu ir atskiromis šalimis.

Šie duomenų apribojimai yra įveikiami atliekant grafinę duomenų analizę, eliminuojant nepriklausomuosius kintamuosius, kurie neatitinka ekonometrinio tyrimo reikalavimų, taip užtikrinant ekonometrinių modelių stabilumą ir patikimumą, tačiau tai riboja autorės interpretacijas, susijusias su eliminuotais iš ekonometrinio modelio kintamaisiais.

Mokslinis darbo naujumas ir reikšmingumas

Mokslinis dėmesys funkcinio pasiskirstymo tematikai išryškėjo tik per pastaruosius kelis dešimtmečius, todėl nenuostabu, kad šia tematika trūksta sisteminės mokslinės literatūros analizės, jaučiamas bendro sutarimo dėl darbo pajamų dalies teisingo matavimo trūkumas, taip pat nėra bendros funkcinio pajamų pasiskirstymo teorijos, kuri paaiškintų mokslinėje literatūroje tiriamų ekonominių, kartais vienai šaliai būdingų veiksnių ilgalaikį ir trumpalaikį poveikį darbo pajamų daliai. Atliktas tyrimas leidžia geriau suprasti darbo pajamų dalies matavimo problematiką, atskleidžia darbo pajamų dalies tendencijas, beveik netirtas šiuo aspektu Baltijos šalyse, bei parodo pasirinktų ekonominių veiksnių poveikį, jo stiprumą ir kryptį.

Atliktas tyrimas ne tik atskleidė veiksnius, darančius įtaką darbo pajamų dalies svyravimams Baltijos šalyse, bet ir parodė veiksnių, turinčių poveikį darbo pajamų daliai mažose atvirose ir didelėse ekonomikose, skirtumus ir panašumus.

Kitas svarbus taikomasis tyrimo aspektas yra politikų taikomos liberalizavimo ar protekcionistinės priemonės, kurios nėra paremtos ekonominiais tyrimais ir nėra aiškus jų poveikis visuomenės gerovei bei gali skatinti mažėjančią ekonominę našumą dėl darbo užmokesčio ir našumo augimo tempų neatitikties. Tarptautinėje atviroje rinkoje didesnis darbo užmokestis gali lemti konkurencingumo praradimą ir nedarbo lygio augimą ar darbo užmokesčio mažėjimą, taip mažinant darbo pajamų dalį. Be to, mažesnis darbo užmokestis gali demotyvuoti darbuotojus ir toliau mažinti darbo našumą. Taigi šis tyrimas padės geriau suvokti esamą situaciją ir ekonominius veiksnius, darančius įtaką darbo pajamų dalies svyravimams mažose atvirose ekonomikose, kaip antai Baltijos šalyse.

Disertacijos struktūra ir apimtis

Disertaciją sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas ir priedai. Darbo apimtis – 110 puslapių (be priedų), 3 lentelės, 20 paveikslas, 100 literatūros šaltiniai ir 7 priedai.

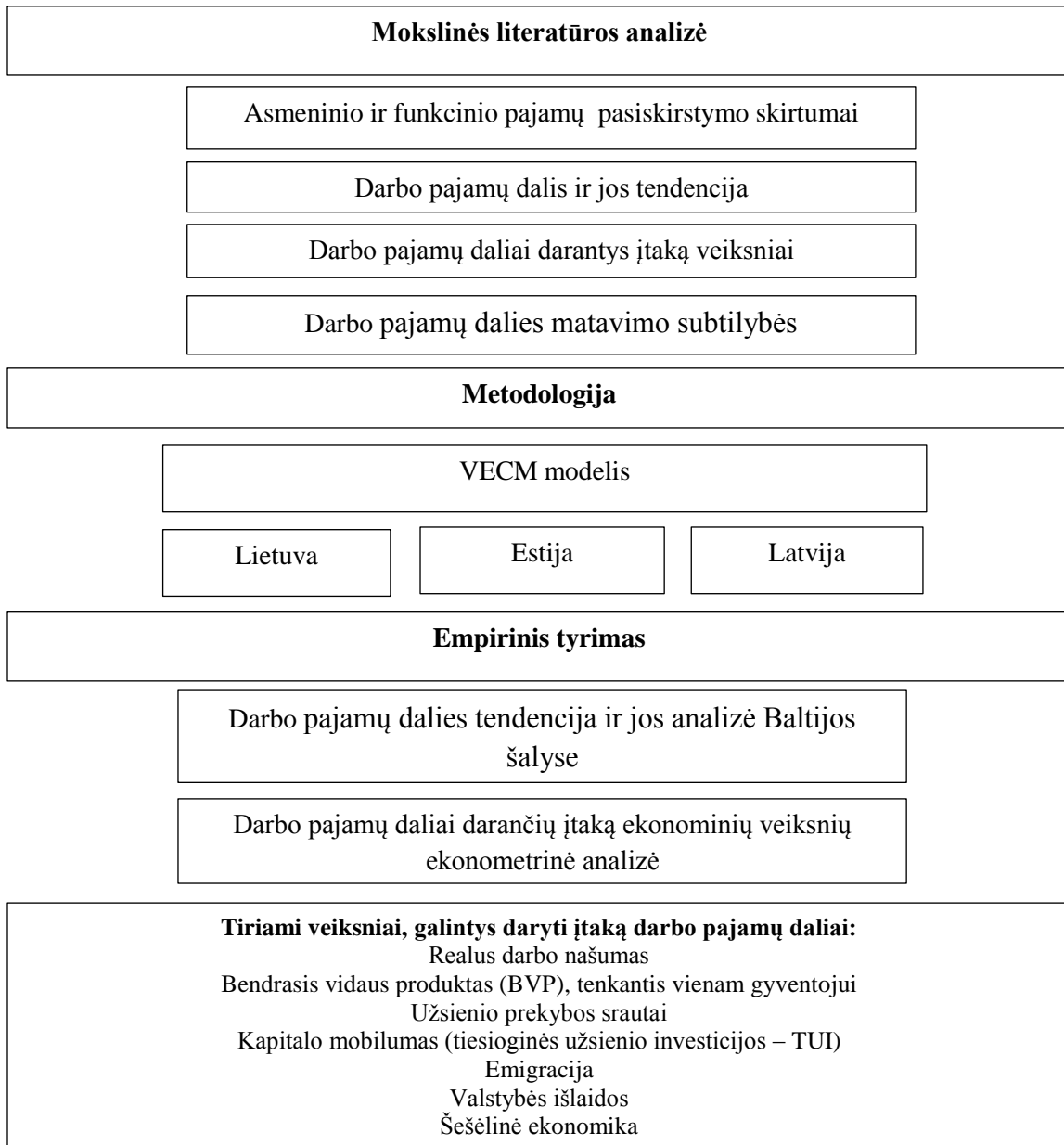
Pirmasis skyrius skirtas teorinei literatūros analizei, jame pateikiami pajamų pasiskirstymo apibrėžimai bei apibūdinamas mokslinės bendruomenės indėlis analizuojant funkcinių pajamų pasiskirstymą ir darbo pajamų dalies tendencijas. Antroje teorinės apžvalgos dalyje detaliai analizuojami ekonominiai veiksniai, kurie gali daryti įtaką darbo pajamų dalies svyravimams. Paskutinė pirmojo skyriaus dalis yra skiriama darbo pajamų matavimo problematikos analizei, kuri yra labai svarbi tolesnei tyrimo eigai, norint išvengti rezultatų netikslumo.

Antrajame disertacijos skyriuje aptariama tyrimo metodologija, ji paaiškina naudojamą empirinių tyrimo modelį ir metodus bei jų pasirinkimo logiką.

Trečiajame skyriuje pristatoma darbo pajamų dalies tendencijų pasirinktose Baltijos šalyse analizė, pateikiami ekonometrinių modelių skaičiavimai, kuriais matuojami ilgalaikiai ir trumpalaikiai darbo pajamų dalių Baltijos šalyse ir teorinės analizės bei duomenų

prieinamumo pagrindu pasirinktų ekonominių veiksnių ryšys. Trečiajame skyriuje apžvelgiami gauti rezultatai ir jų reikšmingumas. Disertacija baigiama bendra teorinės literatūros analizės ir empirinių rezultatų apžvalga bei tolesnių tyrimų siūlymais. Detali disertacijos struktūra pateikiama 1 paveiksle.

1 pav. Disertacijos struktūra

Šaltinis: Sudaryta autorės

IŠVADOS

Disertacijoje atlikta sisteminė mokslinės literatūros analizė ir empirinis tyrimas atskleidė mokslinių tyrimų funkcinio pajamų pasiskirstymo tematika trūkumą, kuris ypač pastebimas mažose ekonomikose analizuojant darbo pajamų dalies tendencijas bei veiksnius, darančius jai įtaką. Atliktas ekonometrinis tyrimas parodė darbo pajamų dalies mažėjimo Baltijos šalyse analizuojamu dvidešimties metų laikotarpiu tendenciją ir atskleidė reikšmingą ekonominių veiksnių poveikį pajamų pasiskirstymui.

1. Atlikta mokslinės literatūros sisteminė analizė funkcinio pajamų pasiskirstymo tematika išryškino skirtumus tarp ekonominės minties mokyklų, nepaisant to, dauguma jų siūlomų tradicinių ekonometrinių modelių remiasi labai apribojančiomis uždaros ekonomikos ir visiško užimtumo prielaidomis, kurių atsisakyti gali būti problemiška disertacijos mokslinės analizės skyriuje apžvelgtuose modeliuose. Šios ekonometrinius modelius supaprastinančios prielaidos itin nutolina tyrėjus nuo realios ekonominės situacijos, kuri dažnai pasižymi dinamiškumu. Tai ypač svarbu atvirų mažų ekonomikų darbo pajamų daliai, nes šios dinamiškos ekonomikos analizuojamu laikotarpiu susidūrė ne tik su greitu liberalizavimo procesu, struktūrinio nedarbo problema, bet ir su profesinių sąjungų populiarumo mažėjimu ir struktūriniais pokyčiais.

2. Atlikta mokslinės literatūros, kurioje gilinamasi į darbo pajamų dalies svyravimus ir tendenciją didelėse ekonomikose ar šalių grupėse, atskleidė, kad daugelyje šalių ar jų grupių buvo nustatyta darbo pajamų dalies mažėjimo tendencija, jos dauguma mokslininkų, remdamiesi tradiciniais ekonometriniais modeliais, negali pagrįsti. Taip pat trūksta tyrimų ir yra esminių skirtumų tarp publikuojamų mokslinių rezultatų mažose atvirose ekonomikose, kaip antai Baltijos šalyse, kuriose darbo pajamų dalies tendencijos ir svyravimai yra dar rečiau analizuojami.

3. Analizuojant mokslinę literatūrą buvo identifikuoti literatūroje analizuojami ekonominiai veiksniai, galimai darantys įtaką darbo pajamų daliai. Vieni šių veiksnių dažniau analizuojami mokslinėje literatūroje, kiti rečiau. Dažniausiai minimi globalizacijos veiksniai, tokie kaip antai kapitalo mobilumas ir užsienio prekybos srautų didėjimas, tačiau technologijų pažanga, darbuotojų derybinė galia ir makroekonominė šalies politika taip pat

aktyviai analizuojami ir daro statistiškai reikšmingą poveikį darbo pajamų dalies svyravimams. Apibendrinant atliktą literatūros analizę galima teigti, kad kai kurie veiksniai, pavyzdžiui, intensyvėjantys užsienio prekybos srautai, veikia darbo pajamų dalį daugelyje šalių, o kiti veiksniai, pavyzdžiui, šešėlinė ekonomika ar emigracija, yra specifiniai veiksniai, jų poveikis gali būti juntamas tik kai kuriose šalyse.

4. Disertacijoje pabrėžiamas savarankiškai dirbančiųjų pajamų poveikis darbo pajamų dalies skaičiavimams. Vyrauja skirtinga nuomonė, kokia savarankiškai dirbančiųjų pajamų dalis turėtų būti suvokiama kaip darbo pajamos, o kokia kaip kapitalo, tačiau daugelis mokslininkų sutaria, kad į šias pajamas būtina atsižvelgti. Baltijos šalių statistiniai duomenys parodė, kad ekonominiai sektoriai, pasižymintys dideliu savarankiškai dirbančiųjų skaičiumi, daugiau turi darbo nei kapitalo išteklių, todėl šioje disertacijoje savarankiškai dirbančiųjų pajamos yra traktuojamos kaip darbo pajamos. Darbo pajamų dalis disertacijoje matuojama darbuotojų kompensacijos rodikliu (atsižvelgiant į savarankiškai dirbančiųjų pajamas) dalijant iš bendrosios pridėtinės vertės rodiklio. Statistiniai duomenys, reikalingi šiam supaprastintam matavimo būdai, yra lengvai prieinami, todėl supaprastina skaičiavimus ir leidžia naudojamą metodą atkartoti kitose šalyse.

5. Darbo pajamų dalies tendencijų Baltijos šalyse analizė atskleidė dažnesnius ir didesnius rodiklio svyravimus, palyginti su darbo pajamų dalies tendencijomis išsivysčiusiose šalyse. Be to, realaus darbo našumo augimas analizuojamu laikotarpiu nevisiškai atsispindi trijų Baltijos šalių darbuotojų kompensavimo rodikliuose, tai turėtų lemti darbo pajamų dalies augimą, tačiau matomos neigiamos darbo pajamų tendencijos. Tai leidžia teigti, kad yra kitų veiksnių, lemiančių darbo pajamų dalies mažėjimą. Kita vertus, darbo pajamų dalies mažėjimo tendencija Baltijos šalyse sutampa su teorinėje darbo dalyje apžvelgta bendra pasaulinę tendenciją. Esama mokslinė literatūra yra daugiausia orientuota į didžiąsias pasaulio ekonomikas ir išsivysčiusių šalių grupes, o disertacijos tyrimas parodo, kad darbo pajamų dalies tendencijos mažose atvirose ekonomikose sutampa su tendencijomis didelėse ekonomikose. Kita vertus, atlikti skaičiavimai rodo tik vidutinio laikotarpio (20 metų) svyravimus ir tendencijas dėl duomenų trūkumo.

6. Apibendrinant atliktos ekonometrinės analizės rezultatus, sudaryti ilgojo laikotarpio modeliai yra statistiškai reikšmingi visose trijose analizuojamose valstybėse. Tai patvirtina spėjimą, kad darbo pajamų dalies mažėjimas Baltijos šalyse negali būti pilnai visiškai paaiškintas technologijų pažanga, ir kiti veiksniai daro jam įtaką.

Lietuvos ir Latvijos **valstybės išlaidų didėjimas** teigiamai veikia darbo pajamų dalį, kitaip tariant, nacionalinės politikos formuotojai gali iš dalies daryti įtaką ateities pajamų pasiskirstymo tendencijoms makro lygmeniu keisdami perskirstymo politikos prioritetus.

Prieš priimant politinius sprendimus verta atkreipti dėmesį į tai kad pensiją gaunančių gyventojų pajamos nėra įskaičiuojamos į darbo pajamų statistiką ir netikslingas valstybės išlaidų didinimas nebūtinai duos siekiamą rezultatą – darbo pajamų dalies didėjimą, nes lėšos gali būti perskirstytos pensijoms mokėti ir dirbantieji skirtumo nepajus. Taip pat valstybės išlaidų dalis BVP bei surenkamų mokesčių dalis analizuojamose šalyse yra maža lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, o mokesčių sistema yra labai priklausoma nuo vartojimo ir kitų mokesčių, kurių našta, ypač Lietuvoje, daugiau slegia darbuotojų pečius nei kapitalo savininkus. Todėl rekomenduojama imtis politinių sprendimų, kurie tolygiau paskirstytų mokestinę našta tarp darbuotojų ir kapitalo savininkų ir taip didintų darbo pajamų dalį. Siūloma didinti nekilnojamo turto, žemės ir bendrą kapitalo mokesčių progresyvumo laipsnį. Taip pat užtikrinti adekvačią apsaugą darbuotojams kurių derybinė galia yra menka, pavyzdžiui, atleidžiant nuo mokesčių už minimalią algą uždirbančius darbuotojus, teikiant pagalbą šeimoms su vaikais. Darbo rinkos liberalizavimo procesas taip gali būti vykdomas siekiant abipusės ir subalansuotos naudos darbdaviams ir darbuotojams, kad vykdomi pokyčiai motyvuotų darbuotojus likti savo šalyse, dirbti, o ne gyventi iš socialinių išmokų, bei atgrasytų nuo darbo šešėlinėje ekonomikoje.

Užsienio prekybos srautų didėjimas turi neigiamą poveikį darbo pajamų daliai Lietuvoje ir Estijoje. Kita vertus, ilgalaikis užsienio prekybos srautų poveikis yra reikšmingas tik Estijoje, o Lietuvoje šis poveikis ilgainiui išblėsta. Šie rezultatai atitinka mokslinės literatūros apžvalgoje įvardytą užsienio prekybos srautų poveikį didžiųjų ekonomikų darbo dalies pajamoms.

Emigracijos veiksnys gali būti traktuojamas kaip darantis poveikį darbo dalies pajamoms tik specifinėse šalyse. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad Estijoje emigracija teigiamai veikia darbo pajamų dalį ilguoju laikotarpiu. Kita vertus, emigracijos poveikis Latvijoje yra statistiškai nereikšmingas. Teigiamą emigracijos poveikį darbo pajamų daliai Estijoje lemia žemesnės kvalifikacijos gyventojų emigracija, kuri nesukelia „protų nutekėjimo“ efekto, atvirkščiai, – mažina nedarbą šalyje.

Užsienio tiesioginės investicijos ir BVP vienam gyventojui veiksniai daro teigiamą ilgalaikį ir statistiškai reikšmingą poveikį darbo pajamų daliai Latvijoje, tačiau nėra reikšmingi Lietuvoje. Teigiamo TUI poveikio buvo tikėtasi, nes didėjantys TUI srautai į šalį sukuria naujų darbo vietų ir didina darbdavių konkurenciją. Didėjant konkurencijai ir norėdamos pritraukti kvalifikuotų darbuotojų tarptautinės įmonės didina darbo užmokestį, tai savo ruožtu didina BVP vienam gyventojui, jis Latvijoje yra reikšmingas darbo pajamų daliai didėti.

Taip pat **darbo našumo** didėjimas daro teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį darbo pajamų daliai Estijoje. Kita vertus, produktyvumo poveikis Lietuvos darbo pajamų daliai, nors ir statistiškai nereikšmingas, tačiau neigiamas. Neigiamas poveikis gali atspindėti darbo našumo didėjimą pakeičiant mažiau kvalifikuotų darbuotojų darbą kapitalu. Todėl būtų įdomu ištirti papildomus veiksnius, kurie atskleistų investicijų didėjimą ir technologijų pažangą.

Priklausomo kintamojo (darbo pajamų dalies) **dispersijos skaidymo** rezultatai paremia ir papildo VECM modelio išvadas. Valstybės išlaidų veiksnys daro didžiausią įtaką darbo pajamų dalies svyravimams Lietuvoje ir Latvijoje. O emigracijos veiksnys yra veiksmingiausias Estijoje, nors ir statistiškai nereikšmingas trumpuoju laikotarpiu.

Visų Baltijos šalių ekonometriniuose modeliuose statistiškai reikšmingumas buvo ir vienas egzogeninis veiksnys, atspindintis **ekonominių krizių** poveikį. Šie rezultatai patvirtina, kad mažos ir atviros ekonomikos yra daug mažiau atsparios persiduodantiems užsienio ekonomikų svyravimams.

Taip pat ekonometrinis tyrimas, įtraukiantis šešėlinę ekonomiką kaip darbo pajamų dalį veikiantį veiksni, atskleidė statistiškai reikšmingą neigiamą šešėlinės ekonomikos poveikį

Lietuvoje ir Estijoje. Darbo pajamų dalies dispersijos skaidymas šešėlinės ekonomikos modeliuose parodė, kad šio veiksnio poveikis yra skirtingo intensyvumo Lietuvoje ir Estijoje. Lietuvoje šis veiksnys turi didelę įtaką darbo pajamų dalies pasiskirstymui, tuo tarpu o Estijoje šis poveikis kur kas mažesnis. Kita vertus, dėl kompleksinio rodiklio, naudojamo šešėlinei ekonomikai matuoti, yra sudėtinga nuspėti, kuri būtent šešėlinė veikla daro įtaką darbo pajamų daliai mažėjimui.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad ekonominiai veiksniai, darantys įtaką Baltijos šalių darbo pajamų dalies svyravimams, ir jų kryptys sutampa su daugeliu kitų mokslininkų atliktų didelių ekonomikų ar jų grupių tyrimų rezultatais. Tačiau svarbu pažymėti, kad atskirų ekonomikų tyrimai teikia galimybę pažvelgti ir į atitinkamai valstybei specifinių veiksnių, kurie vaidina svarbų vaidmenį pajamų pasiskirstymo aspektu, poveikį. Baltijos šalių emigracijos ir šešėlinės ekonomikos rodikliai gali būti traktuojami kaip specifiniai veiksniai.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Razgune, A. and Lazutka, R. (2015). “Labor Share Trends in Three Baltic Countries: Literature Review and Empirical Evidence”, *Ekonomika*, Vol. 94 (1), ISSN 1392-1258. Vilnius: Vilnius University, p. 97–116.
2. Primukhamedova, M. and Razgune, A. (2014). “Business Cycle Dynamics of the CEE Euro Candidates in the Face of Economic Crisis”, 2014 Global Business Conference, Conference proceedings, ISSN 1848-2252.
3. Pacebutaite, A. (2014). “Effect of Globalization on Labor Shares in the Baltic Countries”, 6th International conference “Economic Challenges in Enlarged Europe”, Conference proceedings, ISSN 2382-6797. Tallinn, Estonia.

MOKSLINIAI TYRIMAI DISERTACIJOS TEMA

2015–2017 m. LMT projekto „Pajamų pasiskirstymo veiksniai: darbas, kapitalas ir gerovės valstybė“ (GER – 007/2015) jaunesnioji mokslo darbuotoja.

INFORMACIJA APIE AUTORE

Išsilavinimas

2002–2006 m. Oregono valstybinis universitetas (JAV), verslo administravimo bakalauras (tarptautinio verslo ir finansų specializacijos).

2008–2010 m. Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas, tarptautinio verslo vadybos magistras (tarptautinio verslo ekonomijos specializacija).

Darbo patirtis

2015 m. – dabar Vilniaus universiteto Tarptautinių programų ir ryšių skyrius, vyriausioji specialistė tarptautinėms partnerystėms.

2015 m. – dabar LMT projekto „Pajamų pasiskirstymo veiksniai: darbas, kapitalas ir gerovės valstybė“ jaunesnioji mokslo darbuotoja.

2015 m. – dabar Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto tarybos narė.

2014–2016 m. „Erasmus“ + projekto „PROMOTE – Promoting and Validating Key Competences in Mobility and Traineeships in Europe“ projekto koordinatorė ir jaunesnioji mokslo darbuotoja.

2010–2015 m. Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas, tarptautinių studijų koordinatorė.

2007–2010 m. Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetas, tarptautinių ryšių administratorė.

2004–2006 m. Oregono valstybinio universiteto (JAV) Statistinių tyrimų biuras, institucinių mokslinių tyrimų asistentė.

2003–2005 m. Oregono valstybinio universiteto (JAV) Sporto departamentas, koordinatorė.